

پرونده ویژه

آیا خود را در برابر ابتلا به ویروس اخبار جعلی ایمن کرده ایم؟

سید غلامرضا فلسفی

اخبار جعلی تاریخی به بلندای قدمت بشر دارد. از متقدم‌ترین نمونه‌های آن می‌توان به موضوعی در سال ۱۲۷۴ پیش از میلاد اشاره کرد که رامسس دوم برای اینکه وانمود کند در جنگ با هیتی‌ها در نبرد موسوم به «کادش» پیروز شده است، دستور داد اخبار جعلی درباره این موفقیت دهان به دهان منتقل و از طریق نقاشی‌های دیواری منتشر شود. در نمونه‌ای دیگر طی سال‌های ۲۷ تا ۳۱ پیش از میلاد، اکتاوئوس آگوستوس، نخستین امپراتور روم، کارزاری تبلیغاتی، شامل سخنرانی در سنای روم و همچنین حک شعارهایی کوتاه روی سکه‌ها که عمومیتی بیشتر داشت، علیه آنتونیوس پیوس راه انداخت و از این طریق درباره دائم‌الخمر بودن وزن بزرگی آنتونی اخبار جعلی منتشر کرد.

از دیگر مصداق‌های تاریخی می‌توان به ماجرای نوامبر ۱۷۸۷ اشاره کرد که توماس جفرسون، سومین رئیس‌جمهوری ایالات متحده و از معماران اصلی استقلال آمریکا از بریتانیا، هنگامی که سفیر ایالات متحده

در پادشاهی فرانسه بود، طی نامه‌ای به ویلیام اسمیت، نسبت به دروغ‌پردازی‌های مداوم دولت بریتانیا درباره هرج و مرج و آشوب گسترده در آمریکا اظهار تأسف کرد. وی در بخشی از این نامه گفت که جعلیات ساخته و پرداخته روزنامه‌نگارانی که دولت بریتانیا به خدمت گرفته بود، آن قدر تکرار شد که نه تنها دنیا و خاصه مردم بریتانیا، بلکه خود دولتمردان آمریکایی آن را باور کردند.

از نمونه‌های متأخرتر ناظر بر قرن بیستم، گزارش مرکز «شورنستاین» وابسته به دانشگاه هاروارد است که در حوزه رسانه، سیاست و سیاست‌گذاری عمومی تحقیق می‌کند. این مرکز در می ۲۰۱۷ گزارشی درباره مبارزه با اخبار جعلی تهیه کرد که در آغاز آن به بخش‌هایی از مقاله‌ای با عنوان «اخبار جعلی و مردم» که در سال ۱۹۲۵ در مجله‌ای چاپ شده بود، استناد شده بود. این مقاله نشان می‌داد که از ابتدای قرن پیشین زنگ هشدار درباره نقش احتمالی فناوری تلگراف - که در آن زمان نوظهور تلقی می‌شد - در گسترش آسیب ناشی از اخبار جعلی به طور جدی به صدا درآمده بود.

قریب به یک سال پس از انتشار گزارش مذکور، یعنی در نوامبر ۲۰۱۸، نیویورک تایمز طی مستندی سه قسمتی مدعی شد که اخبار جعلی

بریتانیا از اتحادیه اروپا (برگزیت)، پژواک این اصطلاح شوم در سپهر رسانه‌ای جهان پربسامدتر شد.

پس از آن سال، اضطراب جهانی ناشی از همه‌گیری اخبار جعلی به حدی رسید که سازمان ملل متحد و اتحادیه اروپا، ضمن هشدار جدی نسبت به بحران اخبار جعلی و پیامدهای ویرانگر آن، به تسریع در عملیاتی‌سازی تمهیدات مبارزه با این اخبار به شیوه‌ای نظام‌مند مبادرت ورزیدند؛ چرا که مخاطبان شبکه‌ای در عصر دیجیتال به اطلاعاتی نیاز دارند که بر اساس معیارهای متعارف و پذیرفته شده، دقیق و صادقانه باشند. اما سازندگان تبهکار اخبار جعلی، در فقدان، عزلت یا آشفتگی و ضعف رسانه‌های آزاد، مستقل و قابل اعتماد، با اخلاص در روند گردش اطلاعات و گمراه‌سازی افکار عمومی، نه تنها آن‌ها را از حق دسترسی به اطلاعات درست و اخبار واقعی محروم می‌کنند، بلکه امنیت کشورها را هم به طور جدی به خطر می‌افکنند.

مولود دودۀ پایانی قرن بیستم و برگرفته از واژه‌ای روسی است که آن هم از سرداب‌های ترسناک اداره اطلاعات و امنیت شوروی سابق سربرآورده است. این روایت در نوع خود تکمله‌ای بر یادداشت گال بکرمن، ستون نویسن روزنامه مذکور با عنوان ۷۰ سال اخبار جعلی محسوب می‌شود که در آن عملکرد رسانه‌ها در دوران شوروی سابق از این منظر مورد مذاقه قرار گرفته است.

با عنایت به موارد بالا به نظرمی‌رسد، چه آنانی که به لحاظ قدمت، متأخر بودن اخبار جعلی را باور دارند و چه دیگرانی مانند نگارنده که به سابقه متقدم و دیرپای این اخبار مؤمن‌اند، همگی در مورد این موضوع اتفاق نظر دارند که در دوران پساانقلاب دیجیتال، پیچیده شدن روابط انسانی، پیشرفت فناوری و کثرت رسانه‌ها، موجبات فزونی اهمیت و اثرگذاری اخبار جعلی را بیش از پیش مهیا و امکان رشد حداکثری آن را تسریع کرده است. مضاف آنکه از سال ۲۰۱۶، با راهیابی دونالد ترامپ به کاخ سفید، و همچنین برگزاری همه‌پرسی خروج

